

Álláspont a világnézeti meggyőződésen alapuló elkülönített oktatás-nevelés feltételeit szabályozó rendelettervezetről

2015. július 31.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma sajtóértesülések szerint¹ a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény (a továbbiakban: Nkt.) végrehajtásáról szóló 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Rendelet) módosításáról szóló rendelettervezet (a továbbiakban: Rendelettervezet) előkészítésén dolgozik, amelynek célja a vallási világnézeti meggyőződésen alapuló és nemzetiségi oktatás érdekében történő elkülönített oktatás-nevelés feltételeinek kidolgozása az Nkt. 94 § (4) bekezdés z) pontja szerinti törvényi felhatalmazás alapján.

A Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) Tanszabadság Programja a sajtóértesülésekből megismerhető formájában az érintettek alapvető jogaival, valamint alkotmányos elvekkel és Magyarország nemzetközi kötelezettségvállalásaival összeegyeztethetetlennek, következésképpen jogellenesnek tartja a Rendelettervezetet. A Rendelettervezet álláspontunk szerint sérti az állam világnézeti semlegességét; alapjogok – köztük a lelkiismereti szabadság – gyakorlása illetve alkotmányos értékek érvényre juttatása érdekében szükségtelen, ezért jogellenes elkülönítésre teremt lehetőséget, valamint nem tudja biztosítani az önkéntes elkülönítés jogszerűségének elégséges garanciáit. Az alábbiakban – kizárólag a világnézeti meggyőződésen alapuló elkülönült oktatás-nevelésre összpontosítva – részletesen véleményezzük a Rendelettervezetet álláspontunk alátámasztására.

1. A világnézeti meggyőződésen alapuló oktatás-nevelés állami fenntartású intézményben illegitim

A Rendelettervezet meghatározza, hogy a köznevelési intézményekben nevelt-oktatott gyermekek szüleinek milyen feltételek között van joga ahhoz, hogy gyermekük világnézeti meggyőződés alapján elkülönített osztályban, világnézeti meggyőződésen alapuló nevelésben-oktatásban vegyenek részt;² az állami fenntartású iskolákat pedig meghatározott feltételek között kötelezi ilyen osztályok kialakítására. Például amennyiben elegendő számú buddhista gyermek szülője kezdeményezi, az állami fenntartású iskolában buddhista osztály indul: buddhista alapú pedagógiai programot követve.

Álláspontunk szerint az államnak egyfelől nem kötelessége biztosítani a gyermekek, szülők vallási meggyőződésén alapuló nevelését-oktatását. A szülők, gyermekek lelkiismereti szabadsága kiterjed arra, hogy a világnézeti meggyőződésüknek megfelelő nevelési-oktatási intézményben taníttassák gyermeküket. Az ehhez szükséges feltételek biztosítása azonban az egyházak és más, magánszervezetek feladata: ahol erre igény mutatkozik, az egyházi vagy magániskolák már ma is kínálhatnak és kínálnak is világnézeti meggyőződésen alapú nevelést-oktatást. Az állami fenntartású közoktatási-köznevelési intézményeknek csupán annyi a kötelessége, hogy *tiszteletben tartsa* a gyermekek, szülők világnézeti meggyőződését.³

¹ <http://romasajtokozyont.hu/wp-content/uploads/2015/06/kormanyrendelet.pdf>

² A Rendelettervezet 1. §-a, amely a Rendelet 44/J. §-át iktatná be.

³ Nkt. 3. § (3) bekezdés.

Az államnak másfelől azonban nem csupán nem szükséges, hanem nem is megengedhető világnézeti meggyőződésen alapú oktatást biztosítania. Az állam világnézeti semlegességének követelménye⁴ kifejezetten tiltja, hogy az állami fenntartású közoktatási-köznevelési intézmények világnézeti meggyőződésen alapuló oktatást-nevelést kínáljanak.⁵ Ezért a Rendelettervezet szülői kezdeményezésre világnézeti alapon elkülönülő nevelést-oktatást lehetővé tevő rendelkezése határozottan ellentétes a világnézeti semlegesség alkotmányos követelményével.

2. A világnézeti meggyőződés szerint elkülönült osztályok létrehozása indokolatlan

Még ha – a TASZ fent kifejtett álláspontjával ellentétben – elfogadható lenne is, hogy állami fenntartású közoktatási-köznevelési intézmények világnézeti meggyőződésen alapuló oktatást kínáljanak, az sem indokolná a világnézeti meggyőződés szerinti *osztályok* kialakítását. A diákoknak már most is lehetősége van a közoktatás keretein belül hittan-oktatásban részt venni.⁶ Nem indokolt azonban, hogy a gyermekek *szaktárgyi* oktatása világnézeti meggyőződésen alapuljon. A buddhista matematika-oktatás, a görög-katolikus biológia-oktatás, vagy a református történelem-oktatás – hogy néhány példát említsünk – pusztán tartalmi alapon is csak akkor lehetne elfogadható, ha a szaktudományok naprakész ismereteinek és az ismeretátadás, készségfejlesztés tudományosan megalapozott pedagógiai módszertanának megfelelően. Ebben az esetben azonban semmi nem különböztetheti meg e tárgyak világnézeti meggyőződésen alapuló és világnézetileg semleges oktatását. A szülők, gyermekek tehát nem kapnának érdemleges lehetőséget világnézeti meggyőződésük megélésére, formálására a világnézeti meggyőződésen alapuló, de a szakmai követelményeknek megfelelő szaktárgyi oktatásban, mivel a szaktárgyi oktatás célja és eszközei a világnézeti neveléstől eltérőek. Következésképpen a világnézeti meggyőződésen alapuló osztályok kialakításával a világnézeti meggyőződés illetve lelkiismereti szabadság gyakorlása szempontjából semmilyen előnyhöz nem jut a tanuló, szülő: a hittan-oktatás lehetősége ezt maradéktalanul biztosítja.

Ezzel egyidőben azonban a világnézeti meggyőződés szerint kialakított osztályok nemcsak semmilyen előnnyel nem járnak, hanem komoly nevelési-oktatási hátrányt okoznak minden gyermeknek. A közoktatási-köznevelési rendszer kiemelt célja, hogy „erkölcsös, önálló életvitelre és céljaik elérésére, a magánérdeket a köz érdekeivel összeegyeztetni képes embereket, felelős állampolgárokat nevel. Kiemelt célja a nevelés-oktatás eszközeivel a társadalmi leszakadás megakadályozása”.⁷ Ezek a célok azonban akkor teljesíthetők hatékonyan, ha a gyermekek együtt tanulnak és nevelődnek más, különféle világnézeti meggyőződésű tanulókkal, és a köznevelési intézményekben együtt töltött idő, együttes tanulás és játék során megtanulják, hogyan kell a sajátjuktól eltérő világnézetű, értékrendű, érdekű emberekkel együttműködniük, konfliktusaikat kezelniük, egymás világnézetére figyelemmel lenniük. A világnézetileg elkülönült nevelés tehát nem szolgálja ezeket a célokat a világnézetileg semleges neveléssel azonos hatékonysággal. Mivel pedig – az előbbieken kifejtett okokból – nem jár joghátránnyal az állami fenntartású köznevelési intézményekben a világnézeti meggyőződésen alapuló, elkülönült oktatás hiánya, ezért teljesen indokolatlan a köznevelés törvényes céljainak kompromittálása.

⁴ „Az államnak vallási és a lelkiismereti meggyőződésre tartozó más kérdésekben semlegesnek kell lennie.” (4/1993. (II.12.) ABH, rendelkező rész, A) 1. pont).

⁵ „Az állami iskola nem lehet elkötelezett egyetlen vallás mellett sem.” (4/1993. (II.12.) ABH, rendelkező rész, A) 2. pont.)

⁶ Nkt. 3. § (3) bekezdés.

⁷ Nkt. 1.0 (1) bekezdés.

3. Az önkéntesség elégtelen garanciái és irrelevanciája

A Rendelettervezet egyik célja annak indokolása szerint a világnézeti meggyőződésen alapuló elkülönítés önkéntességének biztosítása. Ebből a célból az elkülönítést a szülő illetve a szülő és gyermek közös kérelméhez, hozzájáruló nyilatkozatához köti,⁸ a hozzájárulás tájékozott jellegét pedig a köznevelési intézmény által a szülőknek kötelezően tartott tájékoztatással kívánja biztosítani.⁹

A tájékoztatás és a kérelem, hozzájárulás „opt-in” jellege azonban elégtelen garanciái a szülők, gyermekek által adott hozzájárulás önkéntes jellegének. A világnézeti meggyőződésen alapuló elkülönülés kérelmezése kitűnő lehetőség a hátrányos helyzetű kisebbségek, köztük is kiemelten a roma kisebbség egyes tagjai számára, hogy *világnézeti meggyőződésüktől függetlenül* elkülönült nevelésben részesedjenek. E lehetőséggel várhatóan sokan élnének, ám céljuk ezzel az esetek jelentős részében várhatóan *nem* a világnézeti meggyőződésen alapuló nevelés biztosítása, s ezáltal lelkiismereti szabadságuk gyakorlása, hanem egyfelől sajátos, a többi tanulóra vonatkozó elvárásoknál alacsonyabb elvárási szintet képviselő pedagógiai program szerinti nevelés, másfelől pedig a nem kisebbségi tanulóktól elkülönült nevelés. Az előbbi sok kisebbségi szülő, gyermek szemében a gyermekek frusztrációjának, tanulmányi előmenetelben való lemaradásának látszólagos csökkentését szolgálja, míg az utóbbi a többségi gyermekekkel való konfliktusok elkerülését segíti elő. Ezen okokból tehát várható, hogy az intézményvezetők, pedagógusok, szülők látszólagos érdekegységben a világnézeti meggyőződésen alapuló, elkülönített nevelés lehetőségét valójában a Rendelettervezet céljaival ellentétes, a lelkiismereti szabadság gyakorlásával nem összefüggő célokra használják fel.

Ilyen feltételek mellett azonban az elkülönített oktatás egyrészt alapjogi védelem alá nem eső, illegitim célokból korlátozza az egyenlő bánásmódhoz való jogot. másrészt sem a tanulás hatékonyságát, sem a lemaradott társadalmi csoportok felzárkóztatását nem segíti, hanem akadályozza. Ezért az elkülönített oktatást lehetővé tevő Rendelettervezet ellentétes mind az egyenlő bánásmódhoz való joggal, mind pedig a köznevelés fent idézett, törvényes céljaival. Kizárólag az integrált oktatás-nevelés következetes megvalósítása képes hosszútávon a társadalmi konfliktusok mérséklésére és ezáltal az alapjogi védelem alá *nem* eső, elkülönült nevelés iránti igény felszámolására.

A Rendelettervezet önmagában *semmilyen formában* nem tudja garantálni az elkülönítéshez való szülői, tanulói hozzájárulás önkéntességét. A gyermekekre, szülőkre nehezedő társadalmi nyomásnak sokszor szinte lehetetlen ellenállni; a többi szülővel, pedagógusokkal, intézményvezetővel pedig a nekik kiszolgáltatott szülők kerülnek a konfliktushelyzetekbe. Mivel a hátrányos helyzetű, kisebbségi szülők sokszor nem engedhetik meg maguknak, hogy konfliktusok esetén más, esetleg lakóhelyüktől távolabbi iskolába írassák gyermeküket, bármilyen, e kiszolgáltatott helyzetben adott hozzájárulásuk nem tekinthető önkéntesnek. A Rendelettervezet azonban nem vesz tudomást ezekről az objektív külső feltételekről, amelyek mérlegelése nélkül az önkéntesség nem állapítható meg.

Még ha azonban a hozzájárulás önkéntes lenne is, az elkülönítés akkor sem felelne meg az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) által felállított emberi jogi mércének. Az EJEB korábbi ítéletében leszögezte, hogy a különböző etnikumhoz tartozó állampolgárok elkülönített oktatása-nevelése akkor sem jogszerű, ha az önkéntes alapon történik, mivel az integrált oktatáshoz fontos közérdek fűződik.¹⁰ Ha tehát a legkisebb lehetősége is felmerül annak, hogy az elkülönülés – a világnézeti meggyőződésre való hivatkozással, ám azzal visszaélve – etnikai alapon történik, az elkülönítés jogszerűségének

⁸ A Rendelettervezet 1. §-a, amely a Rendelet 44/J. §-át, valamint a 44/K. § (1), (3) bekezdéseit iktatná be.

⁹ A Rendelettervezet 1. §-a, amely a Rendelet 44/L. §-át iktatná be.

¹⁰ *D. H. and Other v. The Czech Republic*, 57325/00, Grand Chamber Judgment of 13 November 2007, 204. bekezdés

garanciái elégtelenek. Márpedig a fentiek alapján az efféle visszaélésre kifejezetten nagy az esély. Következésképpen az önkéntesség – még ha a Rendelettervezet álláspontunkkal ellentétben ezt elégségesen garantálná is – nem elégséges feltétele a jogszerűségnek. Amíg a Rendelettervezet lehetőséget hagy az etnikai alapú önkéntes elkülönülésre a világnézeti meggyőződésen alapú elkülönítéssel való visszaélés útján – márpedig ez a jelenkor magyar társadalmi viszonyai között sehogy nem zárható ki –, addig nem felel meg Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségvállalásainak.¹¹

Készítette: Mráz Attila programvezető, Tanszabadság Program.

¹¹ Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény) 14. cikke, valamint ugyanezen egyezmény Első Kiegészítő Jegyzőkönyvének 2. cikke.